

Олег Болюк*

Інститут народознавства Національної
академії наук України, Львів

УДК 930.85:7.04.(477)

ОРНАМЕНТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ВИБІЙКИ ЯК МАРКЕР ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (на матеріалах колекцій)**

На основі відомих орнаментів ручної олійної вибійки проаналізовано специфіку декору домотканих тканин українців, що становило мету дослідження, і подано у статті його окремі результати. Розглянуто узори творів української вибійки кінця XIX – середини XX ст. із Музею народної архітектури і побуту ім. Климентія Шептицького та Музею етнографії і художнього промислу Інституту народознавства Національної академії наук України у Львові. На користь необхідності вивчення особливостей орнаментальних друкованих взірців вказує визначення показників локальних естетичних вподобань у творчості етнографічних груп українців, які відтак становлять маркер духовної і матеріальної totoжності одного народу. У сучасних процесах уніфікації культур пошук «окремішніх ознак» є тим самим індикатором «свого рідного». Універсальний метод герменевтики, історико-компаративний, формально-аналітичний – основний теоретичний інструментарій, який використано під час дослідження вибіячаного декору. Ареал поширення певного асортименту виробів, відповідно й специфічної їх орнаментики, локальні назви мотивів узорів – основні критерії, за якими можна атрибутувати західноукраїнську вибіяку означеного періоду. Слабо вивченими залишаються нерівномірне поширення вибійки у Східній Галичині, а також кількісна перевага конкретних мотивів узорів друкованих тканин. Проблематика атрибуції музейних експонатів, їх порівняння з подібними взірцями сусідніх етносів й теоретичні розробки у вивченні цього мистецького явища українців – питання, які потрібно ще з'ясувати у науково-дослідній роботі, так і в практичному застосуванні у галузі легкої промисловості.

Ключові слова: українська вибійка, мотиви орнаменту, різьблена матриця, музейні колекції, етнічна ідентичність.

* oleh.bolyuk@gmail.com

** Investigation was supported by Research Council of Lithuania (project No. in Lithuania S-LU-18-2) and Ministry of Education and Sciences of Ukraine (project No. in Ukraine M/31-2018) as project «Ornamentation of Western Ukrainian and Lithuanian Folk Textile: Universal and Unique Parameters».

Ручна вибійка олійними фарбами – давнє ремесло українців, суть якого полягає в декорванні домотканого полотна за допомогою спеціально виготовленого барвного розчину і вирізьблених штампів. Воно відоме ще з періоду існування Руси, розвинулося впродовж наступних століть і проіснувало до середини ХХ ст. Ця галузь декоративно-прикладного мистецтва у системі національної культури стала однією з улюблених в ужитку практично усіх соціальних верств українців завдяки простоті виготовлення тканин, варіативності орнаментики на ній, широті застосування у вбранні та облаштуванні інтер'єру.

У порівнянні з іншими видами традиційного мистецтва вибійка досліджена слабо. Це пов'язано з низкою чинників, основними серед яких є швидка зношувальність вибіячених виробів, існуюча думка певного впливового контингенту щодо їх сумнівної художньої вартості, жвавий науковий інтерес до інших видовищних галузей народного мистецтва: ткацтва, вишивки, писанки, різьби по дереву.

Така неухважність до оригінальної галузі творчості українців є несправедливою, хоча б з цієї позиції, що у сучасному світі «спадкоємець» ручної вибійки – принт, – вже став у легкій промисловості постійно затребуваним способом оздоблення різноманітних тканин. Інший аргумент на користь вивчення ручної вибійки звертає увагу на швидке нівелювання етнічних матеріальних і духовних ознак у неминучих глобалізаційних процесах. Власне, локальні вподобання у культурі кожного народу виокремлюють його з-посеред інших етносів і становлять один з важливих маркерів етнічної ідентичності.

Тому загальносуспільний, культурологічний, етнологічний, мистецтвознавчий інтереси щодо дослідження ручної вибійки підтверджує необхідність її вивчення. Тож мета статті – на основі відомих орнаментів ручної вибійки проілюструвати специфіку декору домотканих тканин українців.

Часова межа нашої уваги спрямована на речові артефакти кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. – періоду, якому належить найбільша кількість збережених творів у музеях України. Зазначимо, що в межах однієї статті предметів вибіяництва з усіх українських етнічних земель достеменно розглянути не вдалося б, тому обмежимося історичним ареалом – Східною Галичиною зазначеного періоду. Обрана територія в мистецтвознавчому аналізі цікавою є тому, що тут краще простежуються процеси культурних

взаємовпливів багатьох сусідніх етносів, аніж, скажімо на етнографічній Полтавщині, де вибійка була також поширена.

Фахової літератури про українську народну вибійку обмаль, хоча цим домашнім промислом з етнографічного погляду цікавилися ще наприкінці ХІХ – першій половині ХХ ст. З-посеред низки праць, зокрема й краснавчого характеру, варто назвати експедиційні записи І. Франка (Franko, 1905), замітки Ф. Ржегоржа (Національний музей у Празі. Етнографічний музей, інв. № N–S2405), замальовки О. Кульчицької (Кульчицька, 1959).

Для сучасного усестороннього вивчення традиційного вибійництва цінними стали спостереження цього нескладного процесу ще в останній чверті ХІХ ст., очевидцем яких був чеський етнограф Ф. Ржегорж. Власні візії занотував у вигляді коментаря до альбому колекції взірців вибійки – так званого «мустру» (з нім. Muster – шаблон). Аналогічний каталог пропонувався орнаментальних варіацій мав практично кожний «мальованик»-вибійник. Майстра з вибійки подекуди ще називали «димкарем», проте вже його специфікою було фарбувати полотно у чанах-«кубах», відповідно оздоблена продукція тоді вважалася «кубовою».

Отож, Ф. Ржегорж пише:

В декотрих селах Східної Галичини русинки дотепер носять старомодні спідниці з грубого домашнього конопляного полотна, вибіленого дома, яке дають вибивати фарбою. Ці спідниці називають «димки» або «мальованики», а кравчинею є кожна господиня сама для себе.

Друк спідниці темно-синьої й чорної барви, або одної з них, або коричневої, роблять звичайно жиди. Жид-«мальованик» з бідним возом і ще біднішою худобою їздить країною з села в село, а частіше заїзджає в містечка під час ярмарку. Свою «майстерню» розкладає десь в проході жидівського будинку або просто на вулиці біля свого возу. Два столярні «козли» або ящики, а на них – дошка, на якій розкладає полотно, – це його майстерня.

Важливою частиною є два відра з фарбою, щітки і дерев'яний валик, як на локшину. Дерев'яні ручні форми для друку полотна натирає тою фарбою помічник, щоб робота йшла швидше і заробіток був більший.

Селянки з полотном на руках стоять біля майстерні і чекають на роботу. Більшість селянок шукають «мустр» [«взірник» – каталог узорів – О.Б.] у жидів в його паперових зразках, інші задоволені тим, що жид запропонує та розхвалить.

Полотно завжди розміром на одну спідницю. Жид насамперед бризне водою з рота на полотно, потім розкладе полотно на дошку, а дерев'яну дошку з фарбою нахилить на полотно. Щоб форма з фарбою добре прилягала на полотно, тисне форму валиком (як на тісто).

Дерев'яні форми завдовжки як спідниця, так що друк йде швидко і ціле полотно на одну спідницю з узорами готове. Оплата на одне полотно буває 20–30 крейцарів залежно від того чи було вжито одну або дві форми, тобто орнамент одно- або двоколірний.

Орнамент з прямовисними лініями часто вживають на чоловічі підшитаники, але не виключаються на менше строкаті спідниці. (Національний музей у Празі. Етнографічний музей, інв. № N–S2405)¹.

Міждисциплінарні дослідження вибійки розпочались з середини ХХ ст. й тривають досі. Так, польський етнограф Р. Райнфус фундаментально вивчив вибієництво Польщі, щоправда залучивши сюди й окремі автентичні твори із Західної Бойківщини (Reinfuss, 1953). Серед українських вчених серйозну увагу на мистецтво вибійки звернули М. Новицька, С. Чехович, С. Сидорович (Сидорович, 1979). У контексті народного вбрання вибієчані вироби розглядали Н. Манучарова (Білозуб та ін., 1960), І. Гургула (Білозуб та ін., 1961), Р. Чугай (Чугай, 1979), Г. Стельмашук (Білан-Стельмашук, 2011).

Впродовж останніх десятиліть ґрунтовно вивчає вибієку Р. Дутка. Результати дослідження вченої висвітлені у низці опублікованих праць та дисертаційному рукописі (Дутка, 1995а; 1995b; 2002: 274–278; 2007а: 85–87; 2007b: 92–95; 2007с: 107–109; 2007d: 588–589; 2007е: 589–591).

Зацікавлення українською вибієкою поступово зростає, проте носить лише стислий інформативно-ознайомчий характер, який відображений загалом в Міжмережжі. Надрукований навчальний посібник С. Нечипоренка «Вибієка в Україні» також залишається фрагментарним джерелом вивчення цього виду декоративного мистецтва (Нечипоренко, 2010).

Тож питання щодо фундаментального вивчення української вибієки – не вичерпано. Особливо мало відомостей про її специфіку відносно вибієки не тільки інших сусідніх народів, а й різних українських

¹ Виготовлений альбом був подарований Ф. Ржегоржем Юзефі Напрстковій з нагоди її 60-ліття. Автор статті висловлює вдячність Наді Валашківій за переклад рукопису з чеської мови на українську.

етнографічних ареалів. Знаємо, що у з другої половини XVIII ст. аж до середини XX ст. в українському вибійництві олійними фарбами сформувались два основні ареали поширення, відмінність яких полягала у декорі. Один з них Р. Дутка окреслює центральносхідним, до якого належать етнографічні українські землі – від Східного Поділля до Курщини, від Чернігівщини до Січеславщини та півночі Одещини. Інший ареал, названий західним, охоплює практично усю Східну Галичину та Західну Волинь разом із Любачівщиною й Холмщиною. Принципова відмінність між ареалами декорування вибійки полягає в тому, що у центральносхідному помітна «перевага плями у побудові орнаменту та його елементів», а на тканинах західних українських земель домінує «більша схильність до графічної подачі мотивів і геометризації форм» (Дутка, 1995а).

Основними речовими джерелами у вивченні орнаментики вибійчаних тканин є три групи артефактів: матриці; домоткані полотна, оздоблені вибійчаним візерунком; готові вироби, насамперед предмети одягу. Показовими стосовно розмаїття вибійчаних орнаментів стали збірки Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства Національної академії наук України (далі – МЕНП) і Музею народної архітектури та побуту імені Климентія Шептицького у Львові (далі – МНАПЛ). У першому з них у фонді народної тканини зберігаються 240 одиниць вибійчаних полотен, 41 одиниця дошок для вибійки, 6 одиниць розтирачів (товчачиків, квачиків) для олійних фарб, 1 вибійчаний антипедіум, 1 вибійчана скатертину (згідно опису від 20 липня 2016 р.). Львівський скансен, наприклад, диспонує всього лиш трьома дошками для вибійки. Така диспропорція пов'язана із різною історією та специфікою формування збірок цих музеїв.

Означені речові артефакти обидвох музеїв належать етнографічним районам Західної України: Західній Бойківщині (с. Літовищі, пов. Нижні Устрики Підкарпатського воєвод., тепер – територія Польщі); Центральній Бойківщині (с. Галівка, с. Мшанець Старосамбірського р-ну; с. Вовче Турківського р-ну Львівської обл.); Самбірсько-Жидачівському Підгір'ю (м. Дрогобич, м. Самбір, м. Рудки Самбірського р-ну Львівської обл.); Опілля (м. Буськ, м. Кам'янка-Буська, с. Красне, с. Гологори, с. Олесько Львівської обл.); Надсянню (м. Яворів Львівської обл.); Західній Волині (с. Великі Мости Львівської обл.); Західному Поділлю (с. Синява Збаразького р-ну Тернопільської обл.).

Давня вибійка або ще її називають штамповка, друк, текстильний принт, блу-принт має характерну палітру барв та особливості орнаментального рисунку. Вони залежать від способу декорування полотна. Найпоширенішою була пряма вибійка («верхова», «зверхня»): коли олійна фарба не проникає глибоко у волокно полотна, оскільки наноситься способом удару дерев'яним молотком зі зворотного боку матриці або притискається валиком волога тканина, під якою розташоване кліше. Блу-принт («блакитний друк») має назву від синього кольору індиго – природної барви, що фарбує полотно із резервним рисунком у чані-«кубі». Тому таку вибійку, як вже зазначалося, називають водяною, «кубовою». Менш поширеним був комбінований спосіб декорування тканини, де з фарбуванням тла поєднувалося з штампованим рисунком у місцях резерважу, після його зняття. В українських олійних вибійчаних тканинах віддавна широко використовували сажу або кіновар, вохру, сурик із олією, відповідно переважав ахроматичний або двоколірний рисунок на тлі природного відтінку полотна.

Орнамент на домотканому полотні залежав не тільки від барвників, а насамперед від основного інструменту для ручної вибійки олійними фарбами – матриці, яку також називають вибійчана дошка, кліше, штамп, «манера». Їх виготовляли переважно із бука, берези чи дубу. Одні з них представляють собою дошку, форма якої наближена до квадрата, кожна сторона якого перевищувала пів метра. Такий тип матриці відомий на усій території Східної Європи, за винятком тих ареалів, де не вирощували льон чи коноплі, а в повсякденному вжитку домінували ткани та в'язані вироби.

Інший тип вибійчаної дошки відрізняється від попереднього габаритами і поділяється на підтипи – це звичайна дошка товщиною 1–1,5 см з приблизними розмірами пласкої поверхні: або 50 см на 100 см, або 30 см на 100 см (Дутка, 2007d: 588). Як і квадратні дошки, вони бувають із одnobічним або двобічним різьбленим візерунком. Це пов'язано з тим, що замовнику пропонують на вибір той чи інший орнамент, що зафіксовано у спогадах Ф. Ржегоржа. Одна дошка могла мати на кожному боці елементи візерунку двоколірного рисунку, який отримували після вибійки на вологу тканину спочатку одного кольору, а після висихання фарби – наступного. Для певного орнаменту вирізувалась окрема матриця, на яку наносили визначену барву.

Останнім типом вибійчаного інструменту є невеликий штамп, зазвичай з ручкою-тримачем. Невеликого формату матриці дозволяють створювати значну кількість композицій.

Для виготовлення орнаменту вибійчаних матриць уживали тільки два види різьби – контррельєфну та виїмчасту. Контррельєфний декор полягає у вибиранні стамесками, долотами, різцями фону, який стає заглибленим на певну відстань від поверхні у товщу деревини. Таким чином, згідно задуму майстра, попередньо нанесений малюнок, який слугуватиме багаторазовим штампом, залишається на рівні початкової поверхні дошки. Виїмчаста різьба характерна тим, що мотиви орнаменту вибираються (виймаються) у товщі матеріалу, а тло залишається поверхня матриці.

Неоціненне джерело у системі орнаментальних мотивів вибійки – важлива досі публікація Івана Франка з результатами експедиційної виправи 1904 р. на Західну Бойківщину, зокрема у с. Літовищі (сьогодні належить Підкарпатському воєводству Польщі). У німецькомовній статті «Етнологічна експедиція на Бойківщину» для австрійського журналу він опублікував локальні назви орнаментів дошок для вибійки тканин (Franko, 1905: 98–115). Бойківські назви орнаментів свідчать про автентичність давнього промислу. Під час експедиції Франко звернув увагу, що дошки для вибійки ще збереглися у селян. Це підтверджує думку, що авторство виготовлення дошок-манер належать майстрам-різьбярям з української сільської верстви (Дутка, 2007с: 107–109). Твердження, що їх виготовляли жиди, – можливе, але воно, очевидно, стосується окремих випадків. В основному жиди займалися друком вибійки під час мандрівок із села у село. Про це ж стверджує цитований вище спогад сучасника Івана Франка – Франтішека Ржегоржа.

Орнаменти вибійчаних дошок, які побутували на Західній Україні, розрізняють на геометричні та рослинні орнаментальні групи. Кожна з них у свою чергу поділяється на види.

Універсальним й, водночас, найпростішим орнаментом вибійчаного узору є цятка. Локальна назва такої вибійки – «дзябканя» (очевидно «цяпкання», «цяткання», тобто ритмічне нанесення невеликого елемента на поверхню). В історико-етнографічному нарисі «Бойківщина» згадано цей мотив як «цятки» (Бойківщина, 1983: 138). Такий узір й водночас вид орнаменту має кілька різновидів матриць, хоча їх схема однакова: рівномірно розподілені невеликі циліндрики, тло яких заглиблене у товщу

деревини. Варіативність полягає у габаритах дерев'яних шипів, розмірах металевих дротиків та цвяшків, яких додатково кріплять до матриці задля збагачення орнаментального рисунку (МЕХП, інв. №№ ЕМ15150, ЕМ38218).

Виїмчаста різьба дерев'яного кліше на відміну від контррельєфної матриці уможлиблює залишати мотиви оздоблення нефарбованими, натомість покривати барвою тло полотна (МЕХП, інв. №№ ЕМ15167 (один бік), ЕМ15171 (один бік), ЕМ15180, ЕМ15458).

У бойківській говірці вибійчаний орнамент «дуганистий» означає «райдужний», «веселковий». Схематично це звичайні паралельні смуги, тому візерунок слабко нагадує реалію. Лінії бувають різної товщини і розподілені на поверхні рівномірно або групуються по кілька, відповідно ритм їх стає цікавішим (МЕХП, інв. №№ ЕМ15147, ЕМ15156, ЕМ15157, ЕМ15182, ЕМ151(8)95 (один бік), пам'ятка з двостороннім орнаментом без номера, ЕМ43990 (один бік)).

Доволі часто у смугасті композиції, де основним елементом є «дуга», компоновані інші мотиви – «сердечка», «квітки», «косі хрестики» тощо. Бувають взірці матриць, полотна яких містять геометричний орнамент, основним лейтмотивом тоді виступають ромб або квадрат. На підставі таких ускладнених орнаментів можна атрибутувати походження пам'ятки. В даному випадку осередок цього узору – містечко Устріки та околиці, що на Західній Бойківщині (тепер – Підкарпатське воєводство Польщі) (МЕХП, інв. №№ ЕМ15154, ЕМ15163). Від топографічної локації – Устріки, походить і назва орнаменту – «устріканя», ознакою якого є геометричні й геометризовано-рослинні елементи. Є багато варіацій цього візерунку, проте основна ознака – дрібні мотиви, які впорядковані у смужки вздовж дошки для вибійки. Такий вид узору відомий тільки із контррельєфним тлом і представлений кількісно найчисельніше (МЕХП, інв. №№ ЕМ15059 (один бік), ЕМ15070, ЕМ15131, ЕМ15149, ЕМ15152, ЕМ15155, ЕМ15159, ЕМ15162, ЕМ15168, ЕМ15169, ЕМ15171 (один бік), ЕМ15184, ЕМ15187(1), ЕМ151(8)95 (один бік), ЕМ43990 (один бік)). Він був популярним у чоловічому вбранні для підштаників, літніх полотняних штанів, так званих «пайстрових» (Матейко, 1996: 80). Його могли використовувати також для декорування тканин, призначених для постелі.

На території Західної України вибійчаний рослинний орнамент найширше представляють три види візерунків: «барвінканя», «чічканя», «галузаня». «Барвінкання» походить очевидно від назви квітки барвінок,

але його орнаментальну структуру формують не тільки п'ять пелюсток, а й восьмипелюсткові дрібні квіточки та вигадливо вигнуті стебельця, обабіч яких рядами означено багато листочків (МЕХП, інв. № ЕМ38216 (один бік). В інвентарних записах львівського скансену такий мотив зафіксований як «на барвінкнях» (МНАПЛ, інв. № АП-2364).

Для орнаменту «галузаня» вирізали вибіячані матриці із ажурним покриттям поверхні галузками (звідси й назва) з квітками та листочками. Конкретизувати на прикладі речового артефакту який саме мотив галузання – не вдалося. Вірогідно цей мотив дуже подібний до «барвінкня».

Інший рослинний мотив – «чічка» є збіркою назвою квітки, без конкретизації якої саме. В описі інвентарної електронної картки АП-2363, де зазначено атрибуцію дошки для вибійки зі с. Галівка Старосамбірського р-ну Львівської обл., подано дві назви орнаментів: «на цвіткі» та «на основі» (МНАПЛ, інв. № АП-2363). Цілком можливо, що назви мотивів взяті із записів вступної книги музею, у якій вони зазначені як автентичні (Акт прийому № 40 від 21.09.1973). Це питання потребує додаткового вивчення. Однак припускаємо, що мотив «на цвіткі» є різновидом або синонімом мотиву «чічка», оскільки їх композиційні структури подібні: розкидані по полю стебла з листочками та суцвіттям.

Узір «на основі» схематично складається із геометричних елементів (ромбів, косої сітки тощо) і стилізовано-рослинних мотивів. Проте тут основною ознакою є їх композиція: ряди букетів, які укладені у півкола й розділені смугами ромбів з кільцями, є нічим іншим як бордюром, що облямовує центральне поле. Такий орнамент вибійки уживали насамперед для інтер'єрних тканин – покривал й скатертин. Щоправда орнамент міг бути оздобленням подолка фартуха або спідниці.

Рідкісна вибіячана матриця, ймовірно датування якої атрибуємо останньою чвертю ХІХ ст., представляє мотив «галузаня» (МЕХП, інв. № ЕМ44550). Пам'ятка цікава тим, що тут представлено різьблений рослинний орнамент із рівномірно заповненим тлом, що нагадує ажур і спосіб декору, властивий культурі Сходу, умовна назва якого «боязнь порожнечі».

У Західній Україні скевоморфні (предметні) мотиви у вибіячаному орнаменті олійного друку на полотні розвинені слабо. Наприклад, мотив «огнівання» походить від бойківського «огниво» – закінчення ланцюга. Відповідно «огніваням» є ланцюжковий візерунок, тобто це суцільні поздовжні рядки кілець (МЕХП, інв. № ЕМ15059 (один бік)).

Орнамент «сороківці» названий за аналогією назви дрібної австрійської монети, яка побутувала серед галичан. Із масиву аналізованих вибійчаних матриць допоки не трапилось прикладу цього орнаменту.

Вибійчаний мотив «штурганя» здавалося б походить від бойківського діалектного слова «штургати», тобто «штовхати», одначе чітких пояснень у літературі, яка стосується українського вбрання, нам не траплялось (Матейко, 1996: 78). «Словник бойківських говірок» також не пояснює походження цього слова (Онишкевич, 1984: 391). Вірогідно, що цій локальній назві відповідає німецькомовне слово «штерн», що значить «зірка», тобто зірчастий орнамент.

Українському вибійництву відомі також матриці квадратної чи прямокутної форм менших габаритів – штампи, кліше. Їх виготовляли з клена, сосни. Зі зворотного боку від поверхні орнаменту кріпили ручку для відтискання рисунку на поверхню зволоженої тканини (МЕХП, інв. №№ МЕ_НТ-302_КВ-16287, МЕ_НТ-303_КВ-16288). Штампи із рослинним візерунком мають в основному мотиви гілок та квітів. Трапляються зображення, інтерпретовані зі східних мотивів декору, особливо «індійський» чи «турецький огірок», що є у свою чергу елементом античної пальмети – стилізованого віття пальми (МЕХП, інв. № МЕ_НТ-301_КВ-16286).

Висновки. Розглянута частина орнаментів різьблених матриць для етнотекстилю останньої чверті ХІХ – середини ХХ ст. підтверджує поширення «верхової» вибійки на території Західної України. Тривалий період функціонування цього виду декоративно-ужиткового мистецтва засвідчує про сформовану традицію вибійництва серед автохтонів.

Локальна назва кожного виду орнаменту є аргументом, що ця традиція стала загальноприйнятною у середовищі означеного ареалу. Про це переконливо занотував у своїх записах етнограф останньої чверті ХІХ ст. Франтішек Ржегорж. Він пізнав пласт матеріальної та духовної культури українців з погляду іноземця-чеха.

Вважаємо, що цей приклад фіксації явища під час безпосереднього спостереження й водночас із етнічним та соціальним відстороненням дослідника від респондента є оптимальним. Його бачення показує відсутність внутрішньо-етнічної заангажованості у явище. Іншими словами чеський вчений не був носієм культури, яку досліджував. Така позиція при зборі польового матеріалу дозволяла Ф. Ржегоржу бачити певні риси національної своєрідності, що зазвичай не помітні інформанту.

Натомість І. Франко був носієм бойківської локальної культури і знався на її специфічних особливостях змалку. Тож розмаїття орнаментальних мотивів вибійки та їх локальні назви не могли не зацікавити етнографа. Відповідно його польові матеріали, здобуті під час експедиції, відразу були ним аналізовані на основі побутових практик та багатолітнього наукового досвіду. Ця праця є неоцінним джерелом вивчення вибійки Східної Галичини.

Вже за цими критеріями (специфічна орнаментика, локальні назви мотивів, ареал) західноукраїнську вибієку означеного періоду можемо вважати важливим маркером етнічної ідентичності українців.

Не з'ясованими залишаються питання нерівномірного ареалу поширення вибійки, як етнокультурного феномену. У майбутньому дослідженні варто звернути увагу на з'ясування переваг використання тих чи інших вибієчаних тканин, улюблених мотивів узорів. Існуюча атрибуція пам'яток МХП та МНАПЛ спонукає залучити до мистецтвознавчого аналізу усі збережені твори із колекцій музеїв різного статусу і приватних збірок. Це уможливить ідентифікувати не тільки точну територіальну приналежність твору, а й датування вибієчаної продукції.

Автор сподівається, що отримані результати є важливими щодо визначення маркерів етнічної ідентичності та водночас стануть поштовхом у популяризації української культури на тлі сучасних процесів тотальної глобалізації.

ЛІТЕРАТУРА.

- Білан, М. & Стельмашук, Г. (2011). *Український стрій*. Львів: Априорі. (In Ukraine)
- Білозуб, В.-Заболотний, В.-Рильський, М.-Касіян, В. Манучарова, Н... Бокша, О. (1960). *Українське народне мистецтво. Тканини та вишивка*. Київ: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР. (In Ukraine)
- Білозуб, В.-Заболотний, В.-Рильський, М.-Касіян, В.-Манучарова, Н...Бокша, О. (1961). *Українське народне мистецтво. Вбрання*. Київ: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР. (In Ukraine)
- Болтарович, З.-Будзан, А.-Гарасимчук, Р.-Гонтар, Т.-Горинь, Г.-Гошко, Ю...Чугай, Р. *Бойківщина: історико-етнографічне дослідження* (1983). Київ: Наукова думка. (In Ukraine)

- Дутка, Р. (1995). *Українські вибійчані тканини*: автореферат кандидатської дисертації. Львів: ІН НАН України. (In Ukraine)
- Дутка, Р. (1995). *Українські вибійчані тканини* (Неопублікована кандидатська дисертація). Бібліотека. Львівська національна академія мистецтв, Львів. (In Ukraine)
- Дутка, Р. (2002). Вибійка. In: *Лемківщина: Історико-етнографічне дослідження: у 2 т.* Львів: ІН НАН України; Вид. фірма «Афіша». Т. 2. Духовна культура. 274–278. (In Ukraine)
- Дутка, Р. (2007). Вибійка In: Павлюк, С. (Ред.) (2007). *Мала енциклопедія українського народознавства*. Львів: ІН НАН України. 85–87. (In Ukraine)
- Дутка, Р. (2007). Вироби вибійчані. In: Павлюк, С. (Ред.) (2007). *Мала енциклопедія українського народознавства*. Львів: ІН НАН України. 92–95. (In Ukraine)
- Дутка, Р. (2007). Іван Франко про вибіюку. In: *Народознавчі зошити*, 1–2, 107–109. (In Ukraine)
- Дутка, Р. (2007). Технологія вибійництва. In: Павлюк, С. (Ред.) (2007). *Мала енциклопедія українського народознавства*. Львів: ІН НАН України. 588–589. (In Ukraine)
- Дутка, Р. (2007). Тканини вибійчані. In: Павлюк, С. (Ред.) (2007). *Мала енциклопедія українського народознавства*. Львів: ІН НАН України. 589–591. (In Ukraine)
- Кульчицька, О. (1959). *Народний одяг західних областей УРСР*. Київ: Видавництво академії наук Української РСР. (In Ukraine)
- Нечипоренко, С. (2010). *Вибійка в Україні*: Навчальний посібник. Київ: Майстерня книги. (In Ukraine)
- Матейко, К. (1996). *Український народний одяг*: Етнографічний словник. Київ: Наукова думка.
- Музей етнографії та художніх промислів Інституту народознавства Національної академії наук України, фонд народної тканини (МЕХП).
- Музей народної архітектури та побуту імені Климентія Шептицького у Львові, фонд дерева (МНАПЛ).
- Національний музей у Празі. Етнографічний музей.
- Онишкевич, М. (1984). *Словник бойківських говірок: у 2 ч. Ч. 2. О–Я*. Київ: Наукова думка. (In Ukraine)

- Сидорович, С. (1979). *Художня тканина західних областей УРСР*. Київ: Наукова думка. (In Ukraine)
- Чугай, Р. (1979). *Народне декоративне мистецтво Яворівщини*. Київ: Наукова думка. (In Ukraine)
- Franko, I. (1905). Eine ethnologische Expedition in das Bojkenland. In: *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*. Band. XI, Heft III–IV, 98–115. (In German)
- Reinfuss, R. (1953). *Polskie druki ludowe na płótnie*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy. (In Polish)

Oleh Bolyuk

ORNAMENTATION OF THE UKRAINIAN BLOCK PRINTING AS A MARKER OF
ETHNIC IDENTITY
(as based on collection materials)

Summary

Ukrainian hand-made block printing with oil paints has been poorly studied by art historians and ethnologists. This is testified in particular by the considerable amount of monuments in Western Ukrainian museums whose attribution is superficial. Another problem is the disappearance of ancient local artistic traditions in the context of globalization processes. The same situation is observed in block printing that exhibits original patterns of ornamentation, which can become an important source for modern prints in the textile industry. The aim of the article is to illustrate the specificity of the decoration of Ukrainian homemade fabrics on the basis of the known ornaments of handmade block printing. The study is based on historical-comparative, formal-analytical and hermeneutical methods. The study enables the following observations: hand-made block printing with oil paints in the ethnographic territory of Western Ukraine was indeed local. In the last quarter of the nineteenth to the mid-twentieth centuries, most specimens were popular with the local population. This is confirmed by the local ornament names. West Ukrainian block printing (specific ornamentation, names of motifs, area) is an important marker of the Ukrainian ethnic identity.

Keywords: Ukrainian block printing, ornamental motifs, carved matrix, museum collections, ethnic identity.

Универзитет у Новим Садзе
Филозофски факултет
Akademia Pomorska w Słupsku

ЛЕМКИ, БОЙКИ, ГУЦУЛИ, РУСИНИ – ИСТОРИЯ, СУЧАСНОСЦ, МАТЕРИЯЛНА И ДУХОВНА КУЛТУРА

ЗБОРНІК НАУКОВИХ РОБОТОХ

З нагоди 100-рочниці од снованя Руского народного просвітного дружтва и
65-рочниці од снованя Филозофского факултета Универзитета у Новим
Садзе

ŁEMKOWIE, BOJKOWIE, RUSINI : HISTORIA, WSPÓŁCZESNOŚĆ, KULTURA MATERIALNA I DUCHOWA

Z okazji setnej rocznicy powstania Rusińskiego Towarzystwa Oświatowego i
sześćdziesiątej piątej rocznicy powstania Wydziału Filozoficznego w Nowym
Sadzie

PRACA ZBIOROWA

Нови Сад – Słupsk 2019.

Видавatele
Универзитет у Новим Садзе
Филозофски факултет
Akademia Pomorska w Słupsku

За издавателюх:

Проф. др Ивана Живанчевич Секеруш, декан Филозофского факултета у
Новим Садзе
Szczepan Kolada,
Dyrektor Wydawnictwa Naukowego
Akademii Pomorskiej w Słupsku

**ЛЕМКИ, БОЙКИ, ГУЦУЛИ, РУСИНИ – ИСТОРИЯ, СУЧАСНОСЦ,
МАТЕРИЯЛНА И ДУХОВНА КУЛТУРА
ЗБОРНІК НАУКОВИХ РОБОТОХ**

Редакторе:

Проф. др Янко Рамач
Проф. др Роман Дрозд

Редакційни колегиум:

Др габ. проф. Богдан Гальчак, Зеленогорски универзитет (Польска)
Др Валерій Власенко, Сумски универзитет (Україна)
Проф. др Дюра Гарди, Универзитет у Новим Садзе (Сербия)
Проф. др Андрий Даниленко, Универзитет Пейс, Нью-Йорк (ЗАД)
Проф. др Оксана Тимко Дідко, Универзитет у Загребу (Горватска)
Проф. др Роман Дрозд, Поморска академия у Слупску (Польска)
Др габ. проф. Стефан Дудра, Зеленогорски универзитет (Польска)
Проф. др Ивана Живанчевич Секеруш, Универзитет у Новим Садзе
(Сербия)
Проф. др Євген Пашенко, Универзитет у Загребу (Горватска)
Проф. др Людмила Попович, Београдски универзитет (Сербия)
Проф. др Янко Рамач, Универзитет у Новим Садзе (Сербия)
Проф. др Олег Румянцев, Универзитет у Палерму (Италия)
Др Михал Шмигель, Универзитет Матея Бела у Банскей Бистрици

Рецензенти:

Академик Никола Мушинка, Пряшовски университет
Dr hab. Arkadiusz Słabig, Akademia Pomorska w Słupsku

ISBN 978-86-6065-578-5 (ФФ ; картон)

ISBN 978-83-7467-313-6 (АР)

Нови Сад – Słupsk 2019.

Олег Румянцев	
ВЖИВАННЯ ФОРМ У УКРАЇНИ І НА УКРАЇНИ У ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ РУСИНІВ БАЧКИ І СРЕМУ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД...	199
Jevgenij Paščenko	
RUSINI VOJVODINE U STVARALAŠTVU ZAKARPATSKIH PISACA: OLEKSANDAR HAVROŠ I ANDRIJ LJUBKA	213
Валерій Власенко	
УКРАЇНСЬКА І РОСІЙСЬКА ЕМІГРАЦІЯ В ЮГОСЛАВІЇ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД: ВЗАСМИНИ	223
Renata Wiaderna-Kuśnierz	
POLITIČKO-DRUŠTVENA AKTIVNOST PROFESORA RIMSKOG PRAVA UNIVERZITETA JANA KAZIMIRA U LAVOVU	241
Pjotr Kolakovski	
AKTIVNOST POLJSKE VOJNE OBAVEŠTAJNE SLUŽBE NA TERENU PODKARPATSKE RUSI U MEĐURATNOM PERIODU	267
Bernadetta Nitschke-Szram	
STAŁOŚĆ I ZMIENNOŚĆ TOŻSAMOŚCI NA PRZYKŁADZIE POGRANICZA POLSKO-NIEMIECKIEGO I POLSKO-UKRAIŃSKIEGO	283
Robert Kuśnierz (Robert Kusnjež)	
KOMUNISTIČKE REPRESIJE U UKRAJINI TOKOM TRIDESETIH GODINA XX VEKA IZ UGLA MINISTARSTVA SPOLJNIH POSLOVA I VOJNE OBAVEŠTAJNE SLUŽBE DRUGE POLJSKE REPUBLIKE	301
Олег Болюк	
ОРНАМЕНТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ВИБІЙКИ ЯК МАРКЕР ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (на матеріалах колекцій).....	321
Hanna Hrehorowicz-Gaber	
THE EFFECT OF URBAN STRUCTURES ON THE LANDSCAPE OF LEMKO VILLAGES IN THE POLISH CARPATHIANS.....	335
Joakim Striber	
LASERSKE TEHNIKE U KONZERVACIJI KULTURNOG NASLEĐA.....	349

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Др Зорана Ђинђића 2

21000 Нови Сад

Tel: +381214853900

www.ff.uns.ac.rs

Припрема за штампу

Игор Лекић

Штампа

Сајнос, Нови Сад

Тираж

100

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

930.85(=161.2)(100)(082)

ЛЕМКИ, Бойки, Гуцули, Русини - историја, сучасност, материјална и духовна култура : зборник наукових радова = Lemkowie, Wojkowie, Rusini : historia, współczesność, kultura materialna i duchowa : praca zbiorowa / [редакторе Јанко Рамач, Роман Дрозд]. - Нови Сад : Филозофски факултет ; Słupsk : Akademia Pomorska, 2020 (Нови Сад : Сајнос). - 475 стр. : илустр. ; 24 cm

Текст ћир. и лат. - Тираж 100. - Библиографија. - Резимеи на енгл. језику уз већину радова.

ISBN 978-86-6065-578-5 (ФФ ; картон)

ISBN 978-83-7467-313-6 (AP)

а) Русини - Културна историја - Свет - Зборници

COBISS.SR-ID 332642823